ज्ञानन्दकानने" । तस्य चानन्दहेतुत्वं तत्र मरणेन तत्त्वज्ञानसम्पादनद्वारा ब्रह्मस्वरूपानन्दप्राप्तिहेतुत्वात् यथोक्तं जाबालोपनिषदि अविमुक्तं प्रकृत्य "तत्र हि जन्तोः प्राणेषूत्क्रममाणेषु रुद्रस्तारकं ब्रह्म व्याचष्टे येनासावमृतीभूय मोक्षी भवति" ।

आनन्दज त्रि० आनन्दात् जायते जन–ड ५त० । आनन्दजातेऽश्रुपातादौ सत्त्वगुणोद्रेके हि चेतसो द्रुतत्वात् नेत्रादिद्वारेण तत्प्रेरितस्य जलबिन्दोः क्षरणं भवति यथोक्तम्" सा० द० "अश्रुपातादयस्तद्वद्द्रुतत्वाच्चेतसोमताः" "आनन्दजाश्रुभिरनुस्त्रियमाणमार्गान्" नैष० ।

आनन्दथु पु० आ+नदि–भावे अथुच् । आनन्दे सुखे नन्दथुरस्यत "यस्यासौ तस्य नन्दथुः" भट्टिः ।

आनन्ददत्त पु० आनन्दोदत्तो येन । मेहने शब्दचि० मेहनाद्धि प्रचुरानन्दोभवतीति तस्य तथात्वम् ।

आनन्दन न० आनन्दयत्यनेन आ+नदि–णिच् करणे ल्युट् । यातायातकाले मित्रादेः १आरोग्यस्वागतादिप्रश्ने २तात्कालिकालिङ्गने च । भावे ल्युट् । ३सुखजनने ।

आनन्दपट पु० आनन्दजनकः पटः । नवोढावस्त्रे हारा० ।

आनन्दपूर्ण पु० आनन्देन पूर्णस्तृप्तः । सदाप्तकामत्वेन काम्यान्तराभावात् परितृप्ते परमात्मनि । २अतिशयितानन्दयुक्ते त्रि० ॥ आनन्दप्रचुरादयोऽप्युभयत्र । नैयायिकादिमते तु आनन्देन दुःखाभावेन पूर्णः अपरिच्छिन्नतया विभुत्वात् इति इति भेदः ।

आनन्दप्रभव पु० आनन्दःप्रभवः प्रभवापादनं यस्य । १वीर्ये रेतसि तस्य सात्विकानन्दोदयादेव प्रवृत्तेस्तथात्वम् । २भूतादिप्रपञ्चे "आनन्दाद्ध्येव प्रजाः प्रजायन्ते आनन्देन जीवन्ति आनन्दे प्रविलीयन्ते" इति श्रुत्या भूतानां ब्रह्मस्वरूपानन्दभवत्वात् तथात्वम् ।

आनन्दभुज् पु० आनन्दं भुङ्क्ते भुज–क्विप् । सुषुप्त्यवस्थापन्ने प्राज्ञे जीवभेदे "आनन्दभुक् चेतोमुखः प्राज्ञः" इति श्रुतिः यथा लोके आयासशून्यः सुखी आनन्दभुगुच्यते तथा सुषुप्तोऽपि सर्वायासशून्यतया आनन्दभुगित्युच्यते ।

आनन्दभैरव पु० कर्म० । शिवमूर्त्तिभेदे तस्य पत्नी ङीप् । प्रकृतिस्वरूपायां परदेवतायाम् तत्पत्न्यां स्त्री अनयोरेव रुद्रयामले प्रश्नप्रतिवचनकर्त्तृत्वम् ।

आनन्दमय पु० आनन्दः प्रचुरोऽस्य प्राचुर्ये मयट् । प्रचुरानन्दस्वरूपे परमात्मनि "आनन्दमयोऽभ्यासात्" शा० सू० । यथा च आनन्दप्रचुरत्वात् तस्य आनन्दमयत्वं तथा तद्ब्रह्मे निर्णीतम् यथा "तैत्तिरीयकेऽन्नमयं मनोमयं विज्ञानमयं चानुक्रम्याम्नायते "तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयादन्योऽन्तर आत्मानन्दमय" इति तत्र संशयः किमिहानन्दमयशब्देन परएवात्मोच्यते यत्प्रकृतं "सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्मेति" किं वान्नमयादिवत् ब्रह्मणोऽर्थान्तरमिति । किन्तावत्प्राप्तं ब्रह्मणोऽर्थान्तरमसुख्य आत्मानन्दमयः स्यात्कस्मात् ? अन्नमयासुख्यात्मप्रवाहपतितत्वात् । अथापि स्यात्सर्वान्तरत्वादानन्दमयोमुख्य एवात्मेति, न स्यात्प्रियाद्यवयवयोगाच्छारीरत्वश्रवणाच्च । मुख्यश्चेदात्मा स्यात् न प्रियादिसंस्पर्शः स्यात् इह तु "तस्य प्रियमेव शिर" इत्यादि श्रूयते । शारीरत्वञ्च श्रूयते । "तस्यैकएव शारीर आत्मा यः पूर्वस्येति" । तस्य पूर्वस्य विज्ञानमयस्यैकएव शारीर आत्मा यएष आनन्दमय इत्यर्थः । न च सशरीरस्य सतः प्रियाप्रियसंस्पर्शौवारयितुं शक्यः । तस्मात् संसार्यैवानन्दमय आत्मा इत्येवं प्राप्ते इदमुच्यते । परएव आनन्दमयो भवितुमर्हति कुतः ? अभ्यासात्परस्मिन्नेव ह्यात्मन्यानन्दशब्दो बहुकृत्वोऽभ्यस्यते आनन्दमयं प्रस्तुत्य "रसोवै स" इति तस्यैव रसत्वमुक्त्वोच्यते "रसं ह्येवायं लब्ध्वानन्दी भवति कोह्येवान्यात् कः प्राण्यात्यदेष आकाश आनन्दोन स्यादेष ह्येवानन्दयति सैषानन्दस्य मीमांसा भवति" । "एष आनन्दमयमात्मानमुपसंक्रामति" "आनन्दं ब्रह्मणोविद्वान् न बिभेति कुतश्चन" "आनन्दो ब्रह्मेति व्यजानादिति" च । श्रुत्यन्तरे च "विज्ञानमानन्दं ब्रह्मेति" ब्रह्मण्येवानन्दशब्दोदृष्टः । एवमानन्दशब्दस्य बहुकृत्वोब्रह्मण्येवाभ्यासादानन्दमय आत्मा ब्रह्मेति गम्यते । यत्तूक्तम् अन्नमयाद्यसुख्यात्मप्रवाहपतितत्वादानन्दमयस्याप्यसुख्यात्मत्वमिति । नासौ दोषः आनन्दमयस्य सर्वान्तरत्वात् । मुख्यमेव ह्यात्मानमुपदिदिक्षु शास्त्रं लोकबुद्धिमनुसरदन्नमयं शरीरमनात्मानमत्यन्तमूढानामात्मत्वेन प्रसिद्धमनूद्य मूषानिषिक्तद्रुतताम्रादिप्रतिमावत् ततोऽन्तरमित्येवं पूर्वेण पूर्वेण समानमुत्तरमुत्तरमनात्मानमात्मेति ग्राहयत् प्रतिपत्तिसौकर्य्यापेक्षया सर्वान्तरं मुख्यमानन्दमयमात्मानमुपदिदेशेति श्लिष्टतरम् । यथाऽरुन्धतीनिदर्शने बह्वीष्वपि ताराखमुख्यास्वरुन्धतीषु दर्शितासु याऽन्त्या प्रदर्श्यते सा मुख्यैवारुन्धती भवति एवमिहाप्यानन्दमयस्य सर्वान्तरत्वान्मुख्यमात्मत्वम् । यत्तु ब्रूषे प्रियादीनां शिरस्त्वादिकल्पनानुपपत्त्या मुख्यस्यात्मन इति अतीतानन्तरोपाधिजनिता सा न स्वाभाविकीत्य-